

CRONIK VAN ZEELAND (II)

door

B. Sliggers

Van de Zee-katten

Dat de Cephalopoda al vroeg in de belangstelling stonden, blijkt wel uit vele werken van grote geleerden zoals Aldrovandus, Plinius, Cardamus, Aristoteles, Tertullianus, Pythagoras enz.

Niet allen belichtten het uit een biologisch oogpunt. Men vergeleek ze met ketters en medisch gezien waren ze ook van grote waarde, wat hun geneeswijze betreft, en de goudsmiden gebruikten de schilden voor het maken der ringen.

In de Cronijk van Zeeland (1696, XVIII Hooftdeel, eerste deel, tweede boek) geeft de schrijver een samenvatting van deze werken ("waer wy, tot vernoegen van den Leser, iets kort uitgetrokken hier hebben willen invoegen").

"De Zeekatten siet men hier seer seldom, terwijl die sich in de gronden onthoudende weinig gevangen, nimmer ter Markt gebragt, en hier van niemand gegeten worden: evenwel hebben de visschers somtijts die noch wel levendig in hare schepen, wanneer vele lieden uit naeuwkeurigheid de selve daer gaen besien. Doot zijnde, komen sy veel op onse stranden aangedreven; daer sy in 't zand verdorren en vergaen, soo dat men het harde schild van haren rug, bij dese lieden gemeenelijk Zee-schuim genoemd, daer met menigten vind liggen. Ik heb 'er selfs aen de strand wel opgeraept, daer den swarten inct overvloedig quam uit loopen. Onlangs sneed ik noch het lijf van een open, dat allesins van buiten wit, glad en effen was, hebbende bykans een halve vinger breed in de dikte van zijn vlies, waer van de binnenste stoffe het wit geleeck van een half hard gekookt Ey.

Aldrovandus heeft ons daer van een seer breede en wijdloopige beschrijving gegeven; waer wy, tot vernoegen van den Leser, iets kort uitgetrokken hier hebben willen invoegen. (Hist. nat. de Anim. exanguib. lib. de Mollibus, cap. 4). De Grieken noemen dit dierken $\chi\eta\mu\iota\alpha$, welk woord de Latinen behou-

"dende Sepia seggen: en Adamus Lonicerus oordeelt, dat deese benaming gehaelt is, van dat het overvloedigen inckt, als een verrotten vuilen etter by sich heeft, dien de Grieken met het woord *ὄγκος* beteekenen. De Hoogduitschen noemen die ein Meerspin.

Sy hebben voor uit twee lange smuite, met eenige hardigheid aen 't einde, van Plinius voeten genoemd, met welke sy haer aes vangen, en dat aen de mondbrengen, die te midden twee, en aen beide zijden noch drie scherp-uitgaende takken heeft, buiten glad, en van binnen met suigende topjes of knobbeltjes. Met die lange smuiten kunnen sy noch, bij sware onstuimigheden van de Zee, aen de gronden, als met ankeren sich vast houden. Sy hebben den buik, die van binnen gants sponcyachtig is, vol van een swarte vochtigheit, die sy door de mond uitwerpen, wanneer de visschers, of wel andere visschen, haer soecken te vangen; op dat sy, door het troebel en duister water, te lichter soudén mogen ontkomen. Het schild op haren rugge is van buiten graeuw, en seer hard: het binnenste heeft een sachter en bryseliger stoffe, daer vele draden tusschen lopen, even als in het hout. De natuur heeft dat van een sponcyachtig pit willen maken; op dat sy niet te licht soudén te gronde sijnkken, gelijk Bellonius wel te recht heeft geoordeelt. Sy leven meer ontrent de stranden, als in de ruime zee, gelijk Cardamus schrijft. Maar Aristoteles seit, dat sy sich alleenig aen de stranden onthouden; en Oppianus, dat sy de diepe helen der Zee bewoonen. Dus worden sy nooit in soete wateren gevonden, en loopen nooit uit Zee na de Rivieren. Haer aes zijn kleine viskens, die sy met hare uitgostrekte smuiten, als de visschers met haer wand en netten weten te vangen: maer Aristoteles getuigt ook, dat sy somtijts noch grotere visschen kunnen verstrikken. Van verscheide Schrijvers word haer geen langer tijt als van twee jaren levens gegeven: maer andere meenen, dat dien tijt noch wel hooger loopt.

Sy zijn mannekens, en wijfkens. Het schild op de rug der mannekens is bruinder, en dat van de wijfjes witter. Sy vermengen sich met malkander gelijk of sy sich quamen omhelsen: en ontvangen eyerkens, soo groot als een ertje, die voortgebragt, gelijk met takjes t'samen hangen; waer over het manneken naderhand sijnen inct kooft storten, om die vruchtbaer te doen worden. Alle tijden van 't jaer teelen sy voort, en het wijfken schiet hare eyerkens vijftien dagen lank, gelijk sy die vijftien dagen by sich gedragen heeft. Dese eyerkens zijn eerst gants wit; maer wanneer den inct, als het mannelijk zaed, daer over gestort is, dan beginnen sy swart en grooter te worden; waer door sy mede vast aen malkander, als met takjes blijven hangen, gelijk trossen van druiven; eerst soo klein als Myrtus-besien, en naderhand als haesnoten; wanneer ten laesten uit yder eyerken een jonk Zee-katje te voorschijn kooft." (Opm. II)

"Tertullianus (Lib.2.advers. Marcian.) heeft de Ketteren seer bequamelijk by de Zee-katten vergeleken, die door hare list de waerheit verduisterén, wanneer sy voelen dat sy gevangen soudén zijn; waer toe die haren inct dan uitstorten. Soo kan door de Zee-kat selfs de duivel ook verstaen worden; en door haeren inct, de rijkdommen en wellusten: want gelijk die haren inct ons verschaft, welken men in de oly der Lampen vermengende, alle de lieden swart vertoont worden, het eerste licht wech gedaen zijnde; soo mede de duivel de begeerlijkheden der weelden, rijkdommen en wellustigheden in onse

"herten invoerende, maekt ons swart, verdorven en ongerust, het goddelijk licht en liefde daer in uitgebluscht zijnde. De Zee-kat heeft onder anderen wederom twee lange smuiten, met welke sy haer aes tot de mond brengt, en in de golven sich als met ankeren vast houd, d'onweders uitstaende; even eens gelijk wy vele hertstochten en begeerten hebben, soo zijn ons onder de selvige twee seer nodig, namelyk de liefde Godts en des naestens, die geduurig lang moeten wesen; op dat wy door middel van de selvige het voedsel der goddelyke genade en heerlijkheid mogten bekomen. Want de liefde Godts en des naestens is het anker, dat den mensch tegens de golven der versoekkingen en tegenspoeden bevestigt: om dat sekerlyk niemand in 't geloof en de goede werken stantvastig blijft, ten zy de liefde Godts en des naestens in hem recht bekrachtigt is.

Ofschoon Pythagoras sijne leerlingen verboden had Zee-katten te eten, soo hebben andere nochtans uit dertelheid die in de spijsen willen gebruiken; gelijk tegenwoordig ook wel in Italien gedaen word. Uit de selvige worden genees-middelen tegen verscheide siekten gehaelt, tot voordeel van de maeg, de nieren, en de blaes: tegen de druppel-pis, pijn in de tanden; hardlijvigheid. Om de wellustigheden van Venus op te wekken en aen te hitsen, vermengen sy die met okkernoten en look. Hippocrates besigt die seer veel in de siekkelikheden der Vrouwen. Sonarus by Galenus koopt met dien inct bestrijcken tegen het uitvallen van 't hair, de plaets eerst wat gekrabbt hebbende. De eyerkens van Zee-katten drijven het water af, suiveren de nieren, en verlossen die van slijm. Haren inct verdrijft de vlakken uit het aengesicht; de oogen of eyerkens in water weekende, en t'saem gewreven met honig vermengende, waer mede men de vlakken moet wrijven en wassen, die dan ras sullen vergaen. Op veelderley wijze dienen sy tegen de gebreken der oogen. Het been of ruggeschild der Zee-katten is seer bequaam om de tanden te suiveren; indien, haer Zeeschuim fijn gestootten in een fijn doekje, de tanden daer mede gewreven worden. Galenus seit, dat men Salpeter, Zeeschuim en Myrrhe, van elks evenwel onder malkander gemengt, nemen sou, om de tanden wit te doen worden, en hare andere gebreken te genesen: en het tandvleesch gesont te maken, met fijn gestampt Zeeschuim onder honig gemengt, en een druppel Sal armoniac daer by gedaen. Nevens veel meer andere nuttigheden, die daer in gevonden worden. Haren inct is bequaam genoeg om te schrijven, wanneer men een weinig aluins daer onder mengt. Haer schild, of het Zeeschuim is dienstig voor de Goudsmiden, het onderste sacht en sponcyachtig zijnde, soo dat de gestalte der ringen en anderen werkken daer in recht gedrukt en gebrand konnen worden, waer men gesmolten goud tot diergelykken gestalte dan wederom kan ingieten. Dit, en noch veel meer andere saken, schrijft Aldrovandus, in sijn aengehaelt boek, van de Zee-katten." (opm. III)

Opmerkingen.

II. Het is overbodig om op iedere zin in te haken. Het meeste spreekt voor zich zelf. Doch biologisch gezien zijn er enkele foutjes ingeslopen. Allereerst ziet men de inkt der mannetjes "als het mannelyk zaad". De inkt heeft echter geheel geen bevruchtigswaarde. Het manntje neemt met één van de vangarmen, de hectocotylus, de geproduceerde zaadcellen uit zijn mantelholte en brengt ze in de vrouwelijke geslachtsopening, waarna de eicellen be-

vrucht worden. Toch worden de eitjes nog met inkt bedekt, maar het beruchtingsproces is dan al lang achter de rug.. Zo verlaten zwarte eitjes (niet bij Loligo) de mantelholte en worden door middel van steeltjes aan elkaar of een substraat bevestigd. De gehele ontwikkeling vindt plaats in het ei, waar later een miniatuur inktvisje uitkomt.

Van een inktblaas of zakje is hier nog geen sprake: "Sy hebben den buik vol van een swarte vochtigheid". De inktzal mondt uit in de darm vlakbij de aarsopening. Bij gevaar wordt de inktzak gelegeerd en de bruinzwarte vloeistof verlaat het lichaam via de trechter en niet door de mond zoals hier beweerd wordt.

III. De meeste oude werken over planten en dieren geven naast een beschrijving ook hun geneeskundige werking, want alles was wel ergens goed voor. Helemaal vreemd van dit samengaan is het niet. Vaak waren mensen die biologische verhandelingen schreven van hun beroep arts of hadden in ieder geval medicijnen gestudeerd. Anthonius de Heide was bijvoorbeeld arts te Middelburg en schreef als eerste Nederlander een malacologisch werkje over de ontledingen van een mossel. Job Baster was arts te Zierikzee en schreef zijn Natuurkundige Uitspanningen omstreeks 1760. Hij was Nederlands eerste grote malacoloog. Ook Linnaeus studeerde medicijnen, evenals de grote zoöloog Swammerdam, die de Bybel der Nature schreef.

Tegenwoordig schuift men dit onder kwakzalverij en de inktvis is dan ook van de recepten afgevoerd; alleen het rugschild vindt nog aftrek bij de vogelliefhebbers.

Adres van de schrijver: B. Sliggers, Rijks Geologische Dienst, Spaarne 17,
Haarlem.